

ЗУНР

Західноукраїнська Народна Республіка

Західноукраїнська Народна Республіка

- (скорочено — ЗУНР; до 13 листопада 1918 року — Українська Держава) — короткочасна держава, створена у Східній Галичині після Першої світової війни в результаті розпаду Австро-Угорщини. Проголошена 19 жовтня 1918 року у Львові. 1 листопада, в результаті Першолистопадового повстання, взяла контроль над більшістю територій, на які претендувала. 22 січня 1919 року формально об'єдналася з Українською Народною Республікою, отримавши назву Західні області Української Народної Республіки (ЗО УНР), що, однак не мало практичних наслідків.

Прапор ЗУНР

Герб ЗУНР

- Проголошення незалежності ЗУНР викликало крайнє невдоволення Польщі, яка також претендувала на ці землі, що вилилося в польсько-українську війну 1918-19 років, яка завершилася цілковитою поразкою українців і виїздом уряду ЗУНР в еміграцію.

Карта територій, на які претендувала ЗУНР

Утворення (19 жовтня - 1 листопада)

- Напередодні Першої світової війни велика частина українських земель — Східна Галичина, Буковина та Закарпаття — перебували у складі Австро-Угорщини. Коли в жовтні 1918 року в умовах воєнної поразки австро-німецького блоку та національно-визвольної боротьби народів Австро-Угорська імперія розпалася на декілька незалежних держав, і українці почали робити рішучі заходи зі створення власної держави на західноукраїнських землях.
- Наприкінці вересня 1918 року у Львові було сформовано Український Генеральний Військовий Комісаріат (УГВС), який розпочав роботу з підготовки збройного повстання. У жовтні 1918 р. головою комісаріату було призначено сотника Легіону Українських Січових Стрільців Дмитра Вітовського.

Дмитро Вітовський

08.11.1877 – 02.08.1919

Утворення (19 жовтня - 1 листопада)

- 18 жовтня 1918 р. у Львові на зборах всіх українських депутатів австрійського парламенту, українських членів галицького і буковинських сеймів, представників політичних партій Галичини і Буковини, духовенства і студентства було утворено Українську Національну Раду (УНРада) — політичний представницький орган українського народу в Австро-Угорській імперії.
- 19 жовтня 1918 р. УНРада проголосила Українську державу на всій українській етнічній території Галичини, Буковини і Закарпаття. Було вирішено виробити демократичну конституцію та обрано президента Української Національної Ради, яким став Євген Петрушевич.

Євген Петрушевич

3.06.1863 – 29.08.1940

Утворення (19 жовтня - 1 листопада)

- 31 жовтня 1918 р. у Львові стало відомо про приїзд до міста Польської ліквідаційної комісії (створена 28 жовтня 1918 р. у Кракові), яка мала перебрати від австрійського намісника владу над Галичиною — і включити її до складу Польщі. УНРада поставила перед австрійським урядом питання про передачу їй всієї повноти влади у Галичині та Буковині. Проте австрійський намісник Галичини генерал К. Гуйн відповів категоричною відмовою. Тоді на вечірньому засіданні УГВС 31 жовтня 1918 р. було вирішено взяти владу у Львові збройним шляхом.

Листопадовий чин

- Польські військові та політичні кола, посилаючись на «державотворчу нездатність» західних українців та необхідність об'єднання Галичини у «стратегічну Польщу, яка охороняла б Європу від більшовиків», заручившись підтримкою США і Антанти, створили у Парижі Польський Національний Комітет. 28 жовтня у Кракові було утворено Польську Ліквідаційну Комісію, ціллю якої було проведення у Львові в ніч з 2 на 3 листопада збройного виступу з встановленням польської влади, про що було попереджено намісника Галичини й австрійський уряд. Приїзд Комісії до Львова був запланований на 1 листопада.
- Увечері 31 жовтня в Народному домі члени Національної Ради та Військового Комітету обговорили результати останніх переговорів Костя Левицького з намісником Гуйном про передачу влади українцям. Гуйн відмовився це зробити, посилаючись на відсутність вказівок з центру. Деякі учасники пропонували чекати маніфесту з Відня, проте представник Центрального Військового Комітету Дмитро Вітовський наполягав на збройному захопленні влади: «Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, то завтра візьмуть його поляки!»

Листопадовий чин

- Вітовський переконав членів Національної Ради вдатися до виступу. Начальник штабу Семен Горук розіслав кур'єрів до комісарів повітів з наказом у ніч на 1 листопада взяти владу на місцях. Командирові полку УСС Осипу Букшованому було наказано виїхати з бойовими частинами до Львова. Комісару Перемишля наказано зайняти місто і знищити міст через Сян, щоб не пропустити через річку «ні одного поляка».
- Основну збройну силу українців становили 15-ий тернопільський, 19-ий львівський, 41-ий чернівецький полки, 30-ий, 50-ий та 90-ий курені УСС, загальна чисельність яких 25 жовтня складала 2400 осіб. Однак, більшість частин не були бойовими, не вистачало офіцерів. Натомість, поляки розраховували зайняти Львів 2-3 листопада без зайвих зусиль. На нараді старшин в Народній гостиниці увечері 31 жовтня з'ясувалося, що в розпорядженні штабу повстання всього близько 1400 стрільців і 60 старшин. На засіданні, яке згодом перебралося до кам'яниці «Просвіти» на площі Ринок, а потім в Народний дім, 35 присутніх командирів отримали конкретні бойові завдання для захоплення найважливіших об'єктів Львові та роззброєння неукраїнських підрозділів.

Листопадовий чин

- О четвертій годині ранку 1 листопада почалося повстання. Першими почали діяти закони поручика Цьокана. Він також повідомив у штаб, що австрійські, німецькі та угорські підрозділи дотримуються нейтралітету. Загін поручика Мартинця захопив ратушу, 75 стрільців хоружного Сендецького оволоділи намісництвом та арештували генерала Гуйна. Четар Трух зайняв комендатуру і арештував генерала Пфедфера, четар Огоновський зайняв і роззброїв міську поліцію. В 05:00 відключено міський телефон і міжнародну телеграфну лінію, захоплено радіо. До світанку зайнято всі вокзали. Вже на ранок у місті з'явилися українські патрулі з синьо-жовтими стрічками на шапках. На львівській ратуші було піднято синьо-жовтий прапор, виготовлений дружиною директора «Народної торгівлі» Марією Лазорко і встановлений 17-річним вістуном Степаном Паньківським. в 07:00 Дмитро Вітовський рапортував Костю Левицькому про зайняття Львова без жодних людських втрат. Тоді ж Військовий Комітет було перейменовано на Українську Генеральну Команду.
- Підрозділами УСС було зайнято також Станіславів, Тарнопіль, Золочів, Сокаль, Раву-Руську, Коломию, Снятин, Печеніжин, Борислав та інші.
- Вдень намісник Гуйн передав всю владу в Галичні своєму заступнику українцеві Децикевичу, який, посилаючись на маніфест цісаря від 16 жовтня 1918 року, Українській Національній Раді. Надвечір Генерала Гуйна та чиновників австрійської адміністрації було відпроваджено потягом до Відня.

Листопадовий чин

1 листопада у Львові була розповсюджена відозва Української Національної Ради до населення міста Львова:

«Волею українського народу утворилася на українських землях Австро-угорської монархії Українська Держава. Найвищою державною властю Української Держави є Українська Національна Рада. З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла владу в столичнім місті Львові і на цілій території Української Держави. Дальші зарядження видадуть цивільні і військові органи Української Національної Ради. Взивається населення до супокою і послуху сим зарядженням. Під сею умовою безперечність публичного порядку, життя й маєтку, як також заосмотрення в поживу вповні запоручається. »

Наслідки:

- Листопадовий чин спричинив утворення Української Держави площею 70 тис. км². 9 листопада було сформовано її уряд — Державний Секретаріат. 13 листопада Українська Держава отримала нову назву — Західноукраїнська народна республіка. Втім, це призвело до опору поляків і розгортання з перших днів існування ЗУНР польсько-української війни.
- Так, вже 1 листопада у Львові польським населенням міста почалася підготовка до відсічі «українського замаху». Польський штаб розмістився у Будинку техніків (по сучасній вулиці Горбачевського) та Школі імені Сенкевича (сьогодні — вул. Залізняка, 21). Під вечір 1 листопада наприкінці вулиці Коперніка з'явилися перші збройні вузли польського опору.

ЗУНР

- 9 листопада 1918 р. УНРада утворила свій тимчасовий виконавчий орган, якого 13 листопада 1918 р. було перетворено на уряд — Державний Секретаріат ЗУНР-ЗО УНР.
- 13 листопада 1918 р. було затверджено Конституційні основи новоствореної держави — «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», згідно з яким вона отримала назву «Західно-Українська Народна Республіка». Закон визначав територію ЗУНР, яка включала українські етнічні землі і охоплювала Галичину, Буковину і Закарпаття. Територія ЗУНР становила 70 тис. кв. км, населення — 6 млн осіб. Затверджено герб держави — Золотий Лев на синьому тлі, та прапор — блакитно-жовтий. Національним меншинам на території ЗУНР гарантувалися рівні права з українським населенням.
- Тимчасовий Основний закон ЗУНР був з часом доповнений цілим рядом законів: про організацію війська (13 листопада 1918 р.), тимчасову адміністрацію (15 листопада 1918 р.), тимчасову організацію судівництва (16 листопада і 21 листопада 1918 р.), державну мову (1 січня 1919 р.), шкільництво (13 лютого 1919 р.), громадянство (8 квітня 1919 р.), земельну реформу (14 квітня 1919 р.).
- Наслідком активної зовнішньо-політичної діяльності ЗУНР стало відкриття посольств в Австрії, Угорщині і Німеччині і дипломатичних представництв у Чехо-Словаччині, Канаді, США, Бразилії, Італії та ін.

Поштова марка ЗУНР

Українсько-польська війна

До нової Української держави єврейське та німецьке населення поставились лояльно, а поляки розпочали воєнні дії проти української влади. Одночасно румунські війська перейшли кордони ЗУНР і, незважаючи на опір населення, 11 листопада зайняли Чернівці, а згодом всю Північну Буковину.

- 21 листопада 1918 р. внаслідок кровопролитних боїв польські війська захопили Львів (Біля м.Перемишля не змогли зруйнувати мости і польські війська змогли приїхати на залізничний вокзал у Львові). Уряд ЗУНР переїхав до Тернополя, а з кінця грудня УНРада і уряд ЗУНР знаходились у Станіславові (тепер Івано-Франківськ).
- 4 січня 1919 р. було сформовано новий уряд на чолі з С.Голубовичем і створено Виділ УНРади (складався з 9 членів) під керівництвом Є. Петрушевича.
- 1 грудня 1918 р. делегація УНРади і представники Директорії УНР підписали у Фастові попередню угоду про об'єднання ЗУНР і УНР та остаточно схвалену вищим органом держави 3 січня 1919 р.

В цій будівлі, де нині
Тернопільська ЗОСШ №4,
у листопаді-грудні 1918 року
перебував уряд ЗУНР

Українсько-польська війна

- 22 січня 1919 р. у Києві відбулося урочисте проголошення Акту про Злуку ЗУНР (Галичина, Буковина, Закарпаття) і УНР (Наддніпрянська Україна) в єдину соборну Українську Народну Республіку. Згідно з законом «Про форму влади в Україні», прийнятим Трудовим Конгресом України, ЗУНР отримала назву «Західна Область Української Народної Республіки» (ЗО УНР, ЗОУНР). Пізніше після підписання Варшавського договору 1920 року між УНР та Польщею Акт Злуки було денонсовано владою ЗО УНР.
- У січні-травні 1919 р., незважаючи на постійну нестачу зброї, боєприпасів і амуніції Українська Галицька Армія контролювала ситуацію на українсько-польському фронті і поступово витісняла польську армію з території Галичини.
- У середині лютого 1919 р. УГА розпочала Вовчухівську операцію. Але наприкінці лютого 1919 р. успішний наступ української армії був припинений на вимогу Паризької мирної конференції, яка для переговорів з урядом ЗО УНР про умови перемир'я з Польщею вислала місію у складі: голова — генерал Бертелемі (Франція), члени — полковник А.Віард (Велика Британія), професор Лорд (США) і полковник Стабіле (Італія). Місія поставила вимогу негайного припинення воєнних дій і запропонувала демаркаційну лінію між двома сторонами, на підставі якої 40 % Східної Галичини (Львів і Дрогобицький нафтовий басейн) відходило до Польщі. Уряд ЗУНР цієї пропозиції не прийняв, після чого воєнні дії відновились.

Українська Народна Республіка (1917-1920).

Українсько-польська війна

- 13 травня 1919 р. Найвища Рада країн Антанти зробила нову спробу укласти перемир'я між воюючими сторонами. На цей раз пропозиції міжсоюзницької комісії, яку очолював генерал Л.Бота, були прийняті українською стороною. Проте умови перемир'я, за якими Дрогобицький басейн залишався за ЗУНР, були відкинуті польським урядом.
- В цих умовах 15 травня 1919 р. на український фронт у Галичині та Волині була кинута сформована і озброєна у Франції 80-тисячна польська армія генерала Ю. Галлера, яка (в планах Антанти) призначалась лише для боротьби проти більшовиків.
- На початку червня 1919 року польські війська захопили майже всю Галичину, за винятком терену між Дністром і нижнім Збручем. У зв'язку з критичним становищем ЗО УНР 9 червня 1919 р. уряд С.Голубовича склав свої повноваження, а Виділ УНРади передав всю повноту військової і цивільної влади Є.Петрушевичу, який отримав титул диктатора ЗО УНР. Для виконання покладених на нього функцій Є.Петрушевич створив при собі тимчасовий виконавчий орган — Раду Уповноважених Диктатора і Військову Канцелярію. Начальним вождем було призначено генерала О.Грекова.
- 7-28 червня 1919 р. УГА під командуванням О. Грекова провела Чортківський наступ, внаслідок якого значна частина Галичини була визволена від польських військ. Проте нестача зброї і боєприпасів змусила УГА протягом червня-липня 1919 р. відступити на старі позиції.
- 16-18 липня 1919 р. УГА відступила за р. Збруч. Територію ЗО УНР окупували польські війська.

Еміграція

- З липня до листопада 1919 р. місцем перебування керівництва ЗО УНР був Кам'янець-Подільський.
- Наприкінці листопада 1919 р. Є.Петрушевич і уряд ЗУНР були змушені переїхати до Відня, де продовжували активну міжнародну діяльність щодо захисту державних інтересів ЗУНР.
- Найвища Рада Антанти 25 червня 1919 р. (за іншими даними 29 червня), побоюючись наступу більшовиків за р. Збруч, погодилась на тимчасову окупацію польськими військами Східної Галичини, залишивши юридичні права над цією територією за союзними державами.
- 21 листопада 1919 р. під тиском польської сторони було укладено «Договір між союзними державами і Польщею про Східну Галичину», за яким Галичина на 25 років входила до складу Польської держави, зберігаючи статус територіальної автономії. Після закінчення цього терміну статус цих земель мав визначатися шляхом самовизначення місцевого населення.
- 8 грудня 1919 р. Найвища Рада Антанти, визнавши східним кордоном лінію Керзона, юридично затвердила польську окупацію українських земель: Холмщини, Лемківщини, Підляшшя і Надсяння.
- Державно-правовий статус Галичини як окремого утворення був зафіксований у Севрському мирному договорі 1920.

Еміграція

- Протягом 1920—1923 рр. уряд ЗУНР і президент Є.Петрушевич постійно ставили перед Лігою Націй, Найвищою Радою і Радою Послів держав Антанти питання про ліквідацію польського окупаційного режиму на території республіки і відновлення незалежності ЗУНР. Однак лідери країн Антанти зацікавлені в існуванні сильної Польської держави як противаги Радянській Росії, не наважувались прийняти справедливе рішення з цієї проблеми.
- В березні 1921 р. делегація ЗУНР (К. Левицький, Є.Брайтер, О.Назарук, Л.Мишуга) висловила рішучий протест проти укладення Ризького мирного договору 1921 р.
- 1921 року Рада Ліги Націй прийняла ухвалу про організацію в 1922 р. міжнародної конференції з проблеми міжнародно-правового статусу Галичини.
- В квітні-травні 1922 р. питання про долю окупованих Польщею українських земель обговорювалось на Генуезькій конференції.
- 14 березня 1923 р. на засіданні Ради Послів держав Антанти були визнані фактичні кордони Польщі на Сході з умовою надання автономії для Східної Галичини. Намагаючись змінити рішення Ради Послів, з Пуанкаре зустрівся митрополит А.Шептицький, але безуспішно.
- 15 березня 1923 р. екзильний уряд ЗУНР припинив існування.

Населення

- Відповідно до Австро-Угорського перепису населення 1910 року, на території проголошеної Західноукраїнської Народної Республіки проживало близько 5,4 мільйонів осіб. Серед них, 3 мільйони 291 тисяч (приблизно 60%) українців, 1 мільон 351 тисяч (приблизно 25%) поляків, 660 тисяч (приблизно 12%) євреїв. Залишок склали німці, угорці, румуни, чехи, словаки, цигани, вірмени та інші. В містах та містечках проживали переважно поляки та євреї, в сільській же місцевості в абсолютній більшості проживали українці. Такий розподіл місця проживання виявився в майбутньому проблемним, тому що найбільше місто і адміністративний центр регіону Львів, який заснував король Данило, було в більшості населене на той момент поляками і вважалось важливим центром польської культури. Конфлікт за це місто був неминучим.

